

تحلیل و ارزیابی اثرات اولویت‌سنجی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین و توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای ایران

ساسان پروندی*

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی آمایش سرزمین، دانشگاه ارومیه

sasanparvandi@gmail.com

میر نجف موسوی

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه ارومیه

m.mousavi@urmia.ac.ir

علی اکبر رضوی

دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و دفاع مقدس، دانشگاه ارومیه

ali.razavi7110@gmail.com

چکیده

هدف از این مقاله اولویت‌سنجی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران و ارائه راهبردهایی در باب ابعاد و مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی است. از لحاظ روش‌شناسی از تحقیقات توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی می‌باشد. در این تحقیق اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و آمارنامه‌ها گردآوری شده است و در بخش میدانی، اطلاعات از طریق پرسشنامه (محقق ساخته) در قالب ۱۰۰ پرسشنامه و به صورت نمونه‌گیری تصادفی بین دانشجویان، اساتید، کارمندان بخش دولتی، مردم و سایر قشرهای حوزه مربوطه صورت گرفته است. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از مدل‌سازی معادلات ساختاری (Lisrel) استفاده شده است. نتایج حاصل از مطالعه و تجزیه و تحلیل وضع موجود بر اساس مؤلفه‌های مورد مطالعه در این تحقیق بیانگر این مطلب است که مؤلفه‌های اجتماعی با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۹۲ صدم درصد) و همچنین مؤلفه‌های انسانی در دنباله آن با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۹۲ صدم درصد) مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در بخش اقتصاد مقاومتی هستند که در تحقق هر چه بهتر برنامه‌های آمایش سرزمین ایران باید به عنوان مؤلفه‌های اصلی و غیر جایگزین مدنظر باشند.

واژگان کلیدی: مؤلفه‌های اقتصاد، اقتصاد مقاومتی، آمایش سرزمین، ایران.

Analysis and impact assessment priorities economy survey in the spatial planning and realization of sustainable development and balanced regional Iran

Sasan parvandi

MSc, Spatial planning master's student, University of Uremia, Uremia, Iran

Mir najaf mousavi

Associate Professor, Geography and urban planning, University of Uremia, Uremia, Iran

Ali razavi

MSc, geography and Holy Defense, University of Uremia, Uremia, Iran

Abstract:

The purpose of this article resistive priority in achieving the economic component of land use plans and guidelines of the economic dimensions of resistance .The methodology of the research is descriptive-analytic point of view and in terms of purpose .In this research through a literature review, documents and statistic is collected in the field, information via questionnaire (self-made) in the form of a questionnaire and a random sampling of 100 students ,professors, public sector employees, the public and other sectors of the relevant area there have been .For data analysis, structural equation modeling (LISREL) is used. The results of the study and analysis of the status quo based on the components studied in this study revealed that Social factors with direct and positive coefficient (0.92 % of a percent) as well as direct and positive human element in sequence by a factor (0.92 % of a percent) are the most influential factors in the Resistive economy that Iran in achieving better land use planning should be considered as the main component and replace.

Key words: Economic component, Economic Strength, Spatial planning, Iran.

مقدمه

مسئله اقتصاد و توسعه اقتصادی در سیر تکامل خود با تکیه بر اهمیت دو عامل به وجود آورنده آن یعنی (خاتمه جنگ سرد) و (تغییر سریع اقتصاد جهانی (جهانی‌شدن)) مکاتب مختلفی را با دیدگاه‌های متفاوت و تفاسیر متعدد مبتنی بر جهان‌بینی آن‌ها به خود دیده است که در تبیین رفتارهای اقتصادی بشر ظهور یافته‌اند و پس از مدتی با پیدایش دیدگاه‌های مکاتب جدیدتر حذف، یا به حاشیه رفته‌اند (آجیلی، ۱۳۹۲). در جهان امروز مسئله اقتصاد و منابع اقتصادی به یکی از اولویت‌های مهم در سیاست‌گذاری‌های کلان دولت‌ها تبدیل شده که نقش تعیین‌کننده‌ای را در تعیین قدرت کشورها بازی می‌کند (سیف، ۱۳۹۱). از این‌رو، موجب (کم‌رنگ شدن مرزها)، (کاهش تسلط دولت‌ها بر مرزهای خود) و گاهی به عامل فشار (کشورهای معارض و رقیب) تبدیل می‌شود (سمیعی نسب، ۱۳۹۳). با پایان یافتن جنگ و عدم پیروزی استکبار در زمینه‌های نظامی، تهاجمات گسترده دشمن به عرصه تقابل فضاها نرم یعنی (عرصه اقتصادی) کشیده شد که با تحریم‌های شدید و محدودیت‌های کسب‌وکار داخلی و ارتباطات خارجی باهدف لطمه قرار دادن اقتصاد کشور و کارایی آن در دستور کار آن‌ها علیه جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت (فشاری، ۱۳۹۳). شواهد موجود در اقتصاد داخلی کشور همچون (آسیب‌های اقتصادی باقی‌مانده از نظام ستم‌شاهی)، (وابستگی به درآمد حاصل از فروش نفت)، (رشد اندک و پر نوسان اقتصادی)، (توزیع نابرابر ثمرات رشد اقتصادی)، (رقابت‌پذیری اندک اقتصاد)، (شکاف تکنولوژیک با دنیای پیشرفته)، (گرایش به مشاغل غیر مولد)، (تخریب منابع و محیط‌زیست)، (کمبودها)، (تورم) و (بیکاری گسترده) از جمله مسائل اساسی و آسیب‌های ریشه‌ای در اقتصاد ایران هستند که برای آن‌ها چاره‌جویی نشده و نشان‌دهنده فقدان یا کمبود کارایی تخصیصی و انطباقی در اقتصاد ملی ایران هستند که تأثیر آن‌ها در حوزه‌های اجتماعی و تجاری قادر است در جهت خواسته‌های دشمنان زمینه‌های ورود تنش به فضای اقتصادی کشور را فراهم کند، که با بی‌توجهی به این سیاست‌ها ناخواسته آب به آسیاب دشمن هوشیار ریخته می‌شود تا با بهره بردن از فرصت‌های پیش‌آمده و گسترش دامنه تحریم‌های اقتصادی، آسیب‌پذیری‌ها را تشدید کند و در برخی موارد تا مرز تهدید علیه امنیت ملی پیش رود (سیف و کمالی، ۱۳۹۳). همگی این مسائل حکایت از آن دارند که اقتصاد ایران نتوانسته اهداف اساسی خود را در جهت تحقق انتظارات واقعی مردم و جامعه در جهت (مقاوم‌سازی)، (دوام) و (افزایش کارایی تخصیصی و انطباقی در اقتصاد ملی) برآورده کند و بدین ترتیب اقتصادی که باید پایه توسعه و پیشرفت کشور باشد خود به بیماری تبدیل شده که ابتدا باید به درمان آن پرداخت، و این مشکل می‌تواند انسجام اجتماعی و سیاسی کشور را زایل و رشد درازمدت اقتصادی را با مخاطره جدی مواجه سازد و همچنین ظرفیت‌های عظیم کشور را غیرفعال نماید. بنابراین خود انقلاب اسلامی مکلف به نوآوری و نظریه‌پردازی و الگوسازی در عرصه‌های جدید اقتصادی است که از الزامات چنین اقتصادی وجود یک الگوی اقتصادی است که بتواند کارایی تخصیصی و انطباقی اقتصاد را تأمین کند و از اهداف اصلی انقلاب منحرف نشود (علیخانی، ۱۳۸۰). این الگو مدل مفهومی اولین بار در سال ۱۳۸۹ از طرف رهبر فرزانه انقلاب (الگوی اقتصاد مقاومتی) نام گرفت (میر معزی، ۱۳۹۱). به‌عنوان الگوی اقتصاد ایده آل) در ذیل ابلاغیه‌ای تحت عنوان (تهیه نقشه راه کشور) نام‌گرفته است (اسدی، ۱۳۹۳). محصول (اقتصاد اسلامی) و اقتصادی علمی، متناسب با نیازهای کشور، متعامل با اقتصاد جهانی (برون‌گرا)، متکی بر امکانات کشور (درون‌زا)، مردمی (مردم‌بنیاد)، دانش‌بنیان (بر پایه دانش)، راهبردی، محیط‌سنج، مبتنی بر تولید ثروت و افزایش ثروت ملی (عدالت محور) و بنیانی نظری برای مدل‌سازی گونه ویژه‌ای از شرایط و سازوکارهای اقتصادی مبتنی بر فرض وجود حداکثر فشارها و تحریم‌ها به‌صورت فعال و نه منفعل، است (سیف، ۱۳۹۲). با توجه به همه قوت‌ها و ضعف‌های داخلی و خارجی و تهدیدها و فرصت‌های درونی و بیرونی سناریوسازی می‌کند و برای هر شرایطی در هر حوزه‌ای (نه لزوماً اقتصادی)، که هر لحظه ممکن است تغییر کند برنامه واکنش مناسبی دارد، که به‌عنوان یک نظام ایدئولوژیک دائمی در تعارض با نظام سلطه است و خطوط کلی جهت‌دهی مدیریت اقتصاد کشور را برای تمام نهادهای اقتصادی حکومتی و غیر حکومتی مشخص نموده است (شعبانی و نخلی، ۱۳۹۳). نکته مسلمی که نباید از آن غافل بود این است که اقتصاد مقاومتی به معنای (ریاضت اقتصادی) نیست (چراکه ریاضت اقتصادی الگویی مقطعی برگرفته از سیستم سرمایه‌داری غربی است که بسته به شرایط خاص اتخاذ و عواید آن فقط نصیب قشر سرمایه‌دار می‌شود نه جامعه)، و اقتصاد مقاومتی در این مقایسه به مفهوم شکوفایی و رفع مشکلات موجود است. اندیشه رهبری در این حوزه تنها راه پرهیز از ابهام و صحت‌وسقم سیاست‌گذاری‌های اقتصادی می‌باشد و از ارکان، اهداف، راهکارها، دستاوردها،

ضرورت‌ها و سیاست‌های ابلاغی مهم و اجتناب‌ناپذیر این الگو در کشور برای دستیابی به اهداف اساسی انقلاب عبارت‌اند از: (مقاومت اقتصادی)، (تحقق عدالت و پیشرفت)، (بحران‌زدایی)، (ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد)، (کاهش وابستگی)، (تأکید روی مزیت‌های تولید داخل با خوداتکایی)، (مقابله با فشارهای اقتصادی استکبار)، (حل مسائل اساسی)، (رفع آسیب‌پذیری‌های اقتصادی)، (کاهش وابستگی به خارج)، (اقتصاد متکی‌به‌خود)، (تحقق آرمان‌ها و اصول قانون اساسی و سند چشم‌انداز بیست‌ساله)، (عینیت بخشیدن به الگویی الهام‌بخش از نظام اقتصاد اسلامی) و به‌طور کلی، برخورداری کشور از اقتصاد سالم، پویا، غیر وابسته، ایمن، پررونق و دارای کارایی) است که برای تبدیل جمهوری اسلامی ایران به الگویی متمایز و ناب در همه عرصه‌ها (نه لزوماً اقتصادی) برای سایر ملت‌های منطقه، نیازمند یک برنامه بلندمدت و همه‌جانبه‌نگر در بهره‌گیری از ظرفیت‌های خدادادی و انسانی کارآمد است تا قدرت چانه‌زنی کشور در فضای اقتصاد بین‌الملل مهیا شود (تراب زاده جهرمی و همکاران، ۱۳۹۲). نکته مسلم و غیرقابل انکار که نباید فراموش کرد این است که تحریم‌ها به‌هیچ‌وجه تهدیدی برای اقتصاد ایران نیستند، مگر آنکه با مدیریت شتاب‌زده و غیرمسئولانه و عدم توجه به ظرفیت‌های عظیم اقتصاد ایران این امر رخ دهد و به‌طور قطع باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه، پیش‌شرط و الزام چنین موضوعی است (نصیری زاده و افتخاری، ۱۳۹۳).

در همین راستا، مدیریت و برنامه‌ریزی آمایش سرزمین با تأکید بر جزء جدانشدنی خود یعنی برنامه‌ریزی منطقه‌ای به‌عنوان مفهومی بسیار کلان و فراگیر، بالادست‌ترین سند توسعه کشور است که با بررسی ابعاد مختلف خود به دنبال تبیین جایگاه هر یک از این ابعاد و چگونگی تأثیرگذاری و تأثیرپذیری این سطوح از یکدیگر می‌باشد، که با دیدی درازمدت و باهدف توزیع فعالیت‌های اقتصادی، اجتماعی و ظرفیت‌های آشکار و پنهان در جریان دگرگونی‌های زمان به دنبال بهره‌برداری بهینه از امکانات و هویدا کردن نقش و مسئولیت خاص هر منطقه بر اساس توانمندی‌ها و قابلیت‌ها و مزیت‌های آن به‌طور هماهنگ با دیگر مناطق است (اشرفی، ۱۳۸۹). از این‌رو، با واژه کلیدی این اصطلاح درمی‌یابیم که در دل خود دو مبحث (مدیریت و برنامه‌ریزی) را دارا است که مدیریت داشته‌ها با توجه به ظرفیت‌های واقعی مناطق امری اجتناب‌ناپذیر است (خنیفیر، ۱۳۸۹). از این‌رو، رویکرد اقتصاد مقاومتی (به‌مثابه شاخه‌ای از ترتیبات اقتصادی) یکی از ابعاد و ملاحظاتی است که به‌صورت مستقیم تحت تأثیر نظام آمایشی می‌باشد، چراکه مناسب‌ترین شیوه توزیع جغرافیایی فعالیت‌های اقتصادی همین نظام آمایشی است که به تدوین یک برنامه راهبردی با تفکری ژرف، همه‌سو نگر و آینده‌نگر، اهداف بلندمدت و میان‌مدت توسعه اقتصادی را تحقق می‌بخشد. نهایتاً نگرش آمایش سرزمین در تکاپوی سازمان‌دهی فضای کلی کشور برای استفاده بهینه از موجودات حقیقی خود و جلوگیری از (اتلاف منابع)، (دوباره‌کاری)، و (توسعه پایدار و متوازن و فراگیر) است که به‌عنوان دیدگاه راهبردی حاکمیت بر سرزمین، استراتژی (اقتصاد مقاومتی) را با نسخه سرزمینی حاکمیت در جهت مدیریت خردمندانه سرزمین پیش می‌برد (خنیفیر، ۱۳۸۹).

در همین حال با توجه به این نوشتار هدف کلی و اصلی پژوهش حاضر، اولویت‌سنجی مولفه‌های اقتصاد مقاومتی (اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و دولتی، انسانی، حمایتی و فناوری) و بررسی تأثیر هر یک در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران است. همچنین از اهداف جزئی پژوهش حاضر عبارت‌اند از: (شناسایی و دستیابی، تجزیه و تحلیل اثرات، اولویت‌بندی و ارائه راهبرد مناسب) هر یک از مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در جهت تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین در ایران است.

به همین منظور اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر نسبت به پژوهش‌های قبلی و انتخاب این منطقه به‌عنوان مطالعه موردی نسبت به مناطق دیگر این است که این تحقیق می‌تواند در جهت برنامه‌ریزی اصولی و تعادل فضایی و درنهایت توسعه متعادل برنامه‌های آمایش سرزمین ایران گامی بلند بردارد، چراکه با توجه به حال‌وروز کشور و به فراخور وضعیت تحمیل‌شده در سال‌های اخیر از خارج از کشور و ارائه شدن مفاهیم متعدد در این زمینه و نبود چارچوبی محتوایی برای استناد در این مقوله این پژوهش می‌تواند به‌عنوان راهنمایی بسیار مناسب در اختیار متولیان این امر قرار گیرد.

ادبیات، مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

اقتصاد مقاومتی

در ادبیات علمی، مفهوم اقتصاد مقاومتی تاکنون به کار گرفته نشده است، اما می‌توان آن را از فرمایشات مقام معظم رهبری و دیدگاه‌های کارشناسان اقتصادی استخراج کرد. «اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که برای یک ملت حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می‌کند»، اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن در شرایط آرمانی و تبدیل چنین فشارهایی به فرصت، که سبب کاهش وابستگی‌ها و تأکید روی مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی است (قاسمی، ۱۳۹۱: ۸). اقتصاد مقاومتی به مفهوم شکوفایی اقتصاد و رفع مشکلات موجود در زیر بخش‌های اقتصادی به منظور جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بهبود سطح رفاه عموم مردم است، چنین اقتصاد مقاومتی باید فعال و پویا باشد نه منفعل و بسته. اقتصاد مقاومتی را می‌توان اقتصادی عنوان کرد که در آن علاوه بر تعامل پویا با دنیای خارج و استفاده از امکانات تجارت آزاد، امنیت اقتصادی کشور حفظ‌شده و نوسانات محیط بین‌المللی اقتصادی و تهدیدهای آن کمترین تأثیر سوء را در روند بلندمدت متغیرهای کلان اقتصادی داشته باشد. در یک اقتصاد مقاومتی نباید از تمرکز بیش‌ازاندازه بر روی یک یا چند بخش یا ظرفیت اقتصادی کشور تکیه شود، بلکه باید تلاش شود تا همه ظرفیت‌های اقتصاد به حداکثر بهره‌برداری از توان خود برسند (تاری و همکاران، ۱۳۹۱: ۲). اقتصاد مقاومتی در رویارویی و تقابل با اقتصاد وابسته و مصرف‌کننده قرار می‌گیرد، منفعل نیست و در مقابل اهداف اقتصادی سلطه ایستادگی می‌کند، سعی در تغییر ساختارهای اقتصادی موجود و بومی‌سازی آن بر اساس جهان‌بینی و اهداف دارد (افشار، ۱۳۹۱: ۲). اقتصاد مقاومتی، راهکار اقتصادی یک کشور در شرایط خاص است که به تولید و توزیع کالاهای خاص و سرمایه‌گذاری برای کاهش وابستگی‌ها به کشورهای دیگر به خصوص کشورهای متخاصم در شرایط بحرانی می‌پردازد، به گونه‌ای که اگر نتوانست محصولات اساسی زندگی مردم و کالاهای اساسی آن‌ها را در بازار مبادله از کشورهای دیگر تهیه کند بتواند با اتکا به داخل به تولید انبوه محصول موردنظر بپردازد (ممبینی، ۱۳۹۱: ۳۱).

«در اقتصاد مقاومتی یک رکن اساسی و مهم، مقاوم بودن اقتصاد است. اقتصاد باید مقاوم باشد، باید بتواند در مقابل آنچه ممکن است در معرض توطئه دشمن قرار بگیرد، مقاومت کند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱). «البته اقتصاد مقاومتی فقط جنبه نفی نیست، این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک سری کارهای تدافعی باشد، اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خود را داشته باشند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۰۵/۱۶). «اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند، یعنی وضع اقتصاد کشور و نظام اقتصادی طوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل مختلف خواهد بود، کمتر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند» (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۹۱/۰۶/۰۲).

آمایش سرزمین

آمایش سرزمین عبارت است از تنظیم رابطه متقابل بین انسان، فضا و فعالیت‌های او در فضا به منظور بهره‌برداری منطقی از جمیع امکانات در جهت بهبود وضعیت مادی و معنوی اجتماع بر اساس ارزش‌های اعتقادی، با توجه به سوابق فرهنگی و ابزار علم و تجربه در طول زمان. در صورتی که آمایش سرزمین توأم با آینده‌نگری درازمدت باشد، می‌توان مقوله مطالعات آمایش سرزمین را به آن اطلاق نمود (پولاد دژ، ۱۳۸۸: ۲۴). سابقه آمایش سرزمین در ایران نسبتاً طولانی است. فکر آمایش سرزمین در ایران، نخستین بار در اواسط دهه ۱۳۵۰-۱۳۴۰، در موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی دانشگاه تهران با عناوین «عمران کشوری» و «آرایش فضای اقتصادی» پدیدار گشت و سپس به سازمان برنامه‌بودجه تسری یافت. در واقع ابتدا در موسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی بر اثر مشاهده سربزرگ «تهران»، بر جثه نحیف «ایران»، ضرورت تمرکززدایی از پایتخت و ایجاد قطب‌های توسعه در استان‌های عقب‌مانده کشور مطرح شد (توفیق، ۱۳۷۱: ۹). بعد از انقلاب اسلامی نیز طرح پایه آمایش سرزمین اسلامی توسط دفتر برنامه‌ریزی منطقه‌ای سازمان برنامه‌بودجه در سال ۱۳۶۲ در ۶ مجلد منتشر شد و خلاصه و

جمع‌بندی مطالعات مرحله اول نیز در تابستان ۱۳۶۴ انتشار یافت. در جلد نخست این مطالعات در مورد آمایش سرزمین این‌گونه آمده است «طرح پایه آمایش سرزمین طرحی است که بر چارچوب هدف‌ها و سیاست‌های کلی توسعه، سازمان‌دهی فضای ملی را پایه‌گذاری می‌کند (توفیق، ۱۳۸۴: ۹۶). هدف اصلی تفکر حاکم بر قانون اساسی جمهوری اسلامی رعایت عدالت اجتماعی است (پاپلی یزدی، ۱۳۸۴: ۱۷).

آمایش سرزمین در ایران با فراز و نشیب‌های زیادی همراه بوده است. به‌منظور ساماندهی فعالیت‌ها و توزیع متعادل آن‌ها، چه در قالب قوانین و مقررات و چه در قالب طرح‌های مطالعاتی (ازجمله مطالعات سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و طرح‌های کالبدی وزارت مسکن و شهرسازی)، تلاش‌های بسیاری در کشور صورت گرفت، اما این اقدامات نتوانست اثربخشی مطلوبی در توزیع مناسب فعالیت‌ها به‌تناسب قابلیت‌های سرزمینی داشته باشد و همچنان توزیع نامناسب امکانات و عدم استفاده از قابلیت‌ها و استعدادهای مناطق مختلف کشور و به عبارتی، توسعه‌نیافتگی بخش اعظمی از پهنه کشور به‌عنوان چالش اساسی در کشور مطرح است (سلطانی، ۱۳۹۲: ۶۷). هرچند موضوع استفاده بهینه از سرزمین و استفاده از قابلیت‌های مختلف مناطق و تمرکززدایی از مناطق پرتراکم در قالب برنامه‌ریزی آمایش همواره به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های برنامه ریزان کشور بوده و بر این اساس نیز تهیه طرح‌های آمایشی جهت استفاده بهینه از سرزمین در برنامه‌های توسعه کشور چه پیش از انقلاب اسلامی و چه پس‌از آن مورد تأکید قرار گرفته (که بازتاب آن را می‌توان در برنامه‌های گذشته و برنامه‌های جاری کشور در قالب مواد قانونی گوناگون مشاهده نمود) اما برنامه‌ریزی فضایی بر مبنای آمایش و تقسیم‌کار ملی بین مناطق با تقسیم‌کار منطقه‌ای بین نواحی در عمل مورد توجه جدی قرار نگرفته و عملاً بسیاری از امکانات و قابلیت‌ها بلااستفاده مانده است. پیامد مشخص این روند، توزیع تصادفی فرصت‌ها و امکانات و منابع در پهنه سرزمین و تشدید نابرابری‌های منطقه‌ای، محلی است که این پدیده ناشی از سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده و ایجاد زیرساخت‌ها در گذشته، و در حال روند تشدید آن را منجر شده است (صالحی و پور اصغر سنگاچین، ۱۳۸۸: ۱۷۱-۱۷۲).

معرفی محدوده مورد مطالعه

کشور ایران با وسعتی بیش از ۱,۶ میلیون کیلومتر مربع در نیمه جنوبی منطقه معتدله شمالی بین (۲۵ درجه و ۰۰ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۷ دقیقه عرض شمالی از خط استوا) و (۴۴ درجه و ۰۲ دقیقه تا ۶۳ درجه و ۲۰ دقیقه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ) قرار دارد. میانگین ارتفاع آن بیش از (۱۲۰۰ متر) از سطح دریا است. پست‌ترین نقطه داخلی ایران با (۵۶ متر)، در چاله لوت و بلندترین قله آن دماوند، با ارتفاع (۵۶۱۰ متر)، در میان رشته‌کوه البرز قرار دارد. در کناره‌های جنوبی دریای خزر، ارتفاع زمین (۲۸ متر) پائین‌تر از سطح دریای آزاد است. کشور ایران از شمال به (جمهوری ترکمنستان، دریای خزر، جمهوری آذربایجان و ارمنستان)، از شرق به (افغانستان و پاکستان)، از جنوب به (دریای عمان و خلیج فارس) و از غرب به (عراق و ترکیه) محدود است. کشور ایران از نظر تقسیمات کشوری، به چند استان و هر استان به چند شهرستان و هر شهرستان به چند شهر و دهستان تقسیم می‌شود. در سال ۱۳۹۰، ایران دارای (۳۱ استان)، (۴۰۰ شهرستان)، (۹۹۴ بخش)، (۱,۱۶۶ شهر) و (۲,۵۰۷ دهستان) بوده است. مجموع طول خطوط مرزی کشور جمهوری اسلامی ایران (۸,۸۶۵ کیلومتر) است که بیشترین مرز با کشور عراق به طول (۱,۶۰۹ کیلومتر) و کمترین مرز با کشور ارمنستان به طول (۴۸ کیلومتر) است. در سال ۱۳۹۰، استان‌های سیستان و بلوچستان، کرمان، یزد، فارس، خراسان رضوی و اصفهان به ترتیب جز وسیع‌ترین استان‌های ایران می‌باشند که هر یک مساحتی بیش از (۱۰۰ هزار کیلومتر مربع) را به خود اختصاص داده‌اند و مساحت استان تهران حدود (۱۹ هزار کیلومتر مربع) است که از نظر وسعت در بین استان‌های کشور دارای رتبه (۲۴) است (سالنامه آماری کل کشور، ۱۳۹۰).

نقشه تقسیمات کشوری سال ۱۳۹۰

شکل شماره (۱) نقشه تقسیمات کشوری ایران

منبع: سالنامه آماری کل کشور، ۱۳۹۰

مواد و روش

در چهارچوب فرآیند تحقیق با عنایت به ماهیت تحقیق، از لحاظ روش‌شناسی از تحقیقات توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی می‌باشد. در این تحقیق در بخش توصیفی، اطلاعات از طریق مطالعات کتابخانه‌ای، اسنادی و آمارنامه‌ها گردآوری شده است و در بخش میدانی، اطلاعات به صورت پیمایشی از طریق مطالعات منطقه‌ای، مشاهدات محلی، مصاحبه و توزیع پرسشنامه (محقق ساخته) در قالب ۱۰۰ پرسشنامه (حجم نمونه) و به صورت نمونه‌گیری تصادفی بین دانشجویان، اساتید، کارمندان بخش دولتی، مردم و سایر قشرهای حوزه مربوطه صورت گرفته است.

متغیرهای مورد مطالعه در این تحقیق، ۴۳ زیر مولفه در قالب ۷ مولفه اصلی که شامل: مولفه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و دولتی، انسانی، حمایتی و فناوری است که با توجه به اینکه هدف تحقیق اولویت‌سنجی مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران است، مورد بررسی قرار گرفته است. جامعه آماری این تحقیق ۳۱ استان ایران (کل کشور) می‌باشد که اطلاعات مورد نیاز از طریق سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ به دست آمده است. برای انجام محاسبات و ترسیم نمودارها و نقشه‌ها از نرم‌افزارهای (GIS, Excel, Word) بهره‌گیری شده است و همچنین جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها، برای بررسی میزان تأثیرگذاری هر یک از مولفه‌های اقتصاد مقاومتی استان‌ها (کل کشور) در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران از مدل‌سازی معادلات ساختاری (Lisrel) استفاده شده است. نهایتاً نتایج به دست آمده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و به تفصیل بیان شده‌اند.

جدول شماره (۱) متغیرهای مورد مطالعه و بررسی در تحقیق

مؤلفه ها	زیر مؤلفه ها
اقتصادی	۱- توجه و حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و اجرای اصل ۴۴ (واگذاری فعالیت‌های دولتی به بخش غیردولتی)، ۲- استفاده از راهبرد فنریت اقتصادی (انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری)، ۳- کاهش نوسانات نرخ ارز در جهت تسهیل اهداف اقتصادی، ۴- پیاده‌سازی اقتصاد دانش‌بنیان (بر پایه دانش)، ۵- ایجاد اقتصاد تولیدی و نه اقتصاد مصرفی، ۶- کاهش تفاوت درآمدی طبقات اجتماعی، ۷- تداوم رشد در شرایط فشارهای بیرونی، ۸- عدم تزلزل در برابر شوک‌های خارجی، ۹- جهاد اقتصادی (تلاش مضاعف).
اجتماعی	۱- تحقق عدالت اجتماعی و برابری (تأمین اجتماعی)، ۲- توجه و حمایت از نقش کارآفرین و سرمایه‌گذار، ۳- حداقل نمودن تنش‌های اجتماعی در جامعه، ۴- مردمی سازی اقتصاد.
فرهنگی	۱- آگاهی عمومی و فرهنگ‌سازی در جامعه نسبت به الگوی اقتصاد مقاومتی، ۲- تقویت همبستگی‌ها یا پیوندهای درونی (قومی، مذهبی)، ۳- مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف، ۴- مهار سوداگری و فساد (فساد اداری)، ۵- خودباوری و خوداتکایی.
سیاسی و دولتی	۱- جبهه‌گیری کشورهای مخالف الگوی اقتصاد مقاومتی و اعمال سریع و طولانی تحریم‌ها در قبال پیاده‌سازی این الگو در کشور، ۲- تغییر شرکای تجاری ایران در حوزه اقتصاد متناسب با وضعیت موجود در کشور، ۳- مصون‌سازی و واکسینه شدن نسبت به تحریم‌ها، ۴- تأثیر مکاتب سیاسی در استقلال اقتصادی کشور، ۵- الگوهای مناسب حکمرانی، ۶- منع مبادله آزاد سرمایه، ۷- امنیت و ثبات.
انسانی	۱- ایجاد مزیت نسبی بر اساس سرمایه انسانی (ظرفیت‌سازی)، ۲- بهره‌گیری مناسب از نیروهای متخصص و دانش‌گر (دانا)، ۳- توسعه سرمایه انسانی در جهت اقتصاد دانش‌بنیان، ۴- مدیریت صحیح منابع انسانی.
حمایتی	۱- بهینه‌سازی کاوی از کشورهای موفق (الگوبرداری از بهترین‌ها بدون توجه به آثار نامطلوب آن‌ها)، ۲- اصلاح قوانین ضد تولید (قوانین اعمال‌شده در ترخیص کالا، ایجاد تولیدات جدید)، ۳- برنامه‌ریزی راهبردی با تأکید بر اجرایی شدن آن (تأکید بر صادرات غیرنفتی)، ۴- گسترش دانشگاه‌های کارآفرین، ۵- کاهش وابستگی به صنعت نفت، ۶- افزایش میزان تحقیق و توسعه، ۷- توجه به سرمایه فکری ملی، ۸- حمایت از تولید ملی، ۹- توسعه گردشگری، ۱۰- افزایش اشتغال.
فناوری	۱- بهره‌گیری از مدیریت دانش، مدیریت فناوری و الگوهای آینده‌نگری علم و فناوری، ۲- توسعه و انتشار فناوری و حمایت از شرکت‌های دانش‌بنیان، ۳- توسعه نوآوری از طریق تحقیقات بنیادی، ۴- استفاده از فناوری‌های نوین.

منبع: ترسیم نگارندگان، ۱۳۹۵

بحث و یافته‌ها

برازش مدل در معادلات ساختاری

یکی از اهداف اصلی در استفاده از مدل‌سازی معادلات ساختاری، شناخت میزان همخوانی بین داده‌های تجربی با مدل مفهومی نظری است. برای شناخت میزان همخوانی داده‌های تجربی و مدل مفهومی از شاخص‌هایی استفاده می‌شود که به آن‌ها شاخص‌های نیکویی برازش می‌گویند (<http://www.ariamodir.com/>).

بعد از بررسی نظریه‌های تحقیق و ارزیابی مدل مفهومی یعنی اولویت‌سنجی مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران، عمده‌ترین متغیرهایی که می‌توانستند برای الگوسازی لیزرل مفید واقع شوند در مجموع ۷ متغیر مکنون درونی (پنهان) شامل: مؤلفه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و دولتی، انسانی، حمایتی و فناوری تحت تأثیر یک متغیر مکنون بیرونی (آشکار) با عنوان اقتصاد مقاومتی بودند که مطابق با جدول شماره (۲)، توضیحات به این شرح بیان می‌گردد. معیارهای شاخص نیکویی برازش برابر با (۰,۹۵ صدم درصد) است که محدوده آن بین (۰ و ۱) است و چون مقدار قابل قبول آن برای برازش مطلوب مدل (مساوی یا بیشتر از ۰,۹ دهم درصد) است، پس مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. شاخص نیکویی برازش اصلاح‌شده برابر با (۰,۹۵ صدم درصد) است که محدوده آن بین (۰ و ۱) است و چون مقدار قابل قبول آن برای برازش مطلوب مدل (مساوی یا بیشتر از ۰,۸ دهم درصد) است، پس مدل از برازش قابل قبولی برخوردار است. شاخص ریشه

میانگین مربعات خطای برآورد برابر با (۰,۰۶۵ هزارم درصد) است که محدوده آن (بین ۰ و ۱) است و این میزان خطا اگر (مساوی یا کمتر از ۰,۰۵ صدم درصد) باشد مدل از برازش عالی و اگر (مساوی یا کمتر از ۰,۰۸ صدم درصد) باشد مدل از برازش مناسبی برخوردار است، پس مدل از برازش مناسبی برخوردار است.

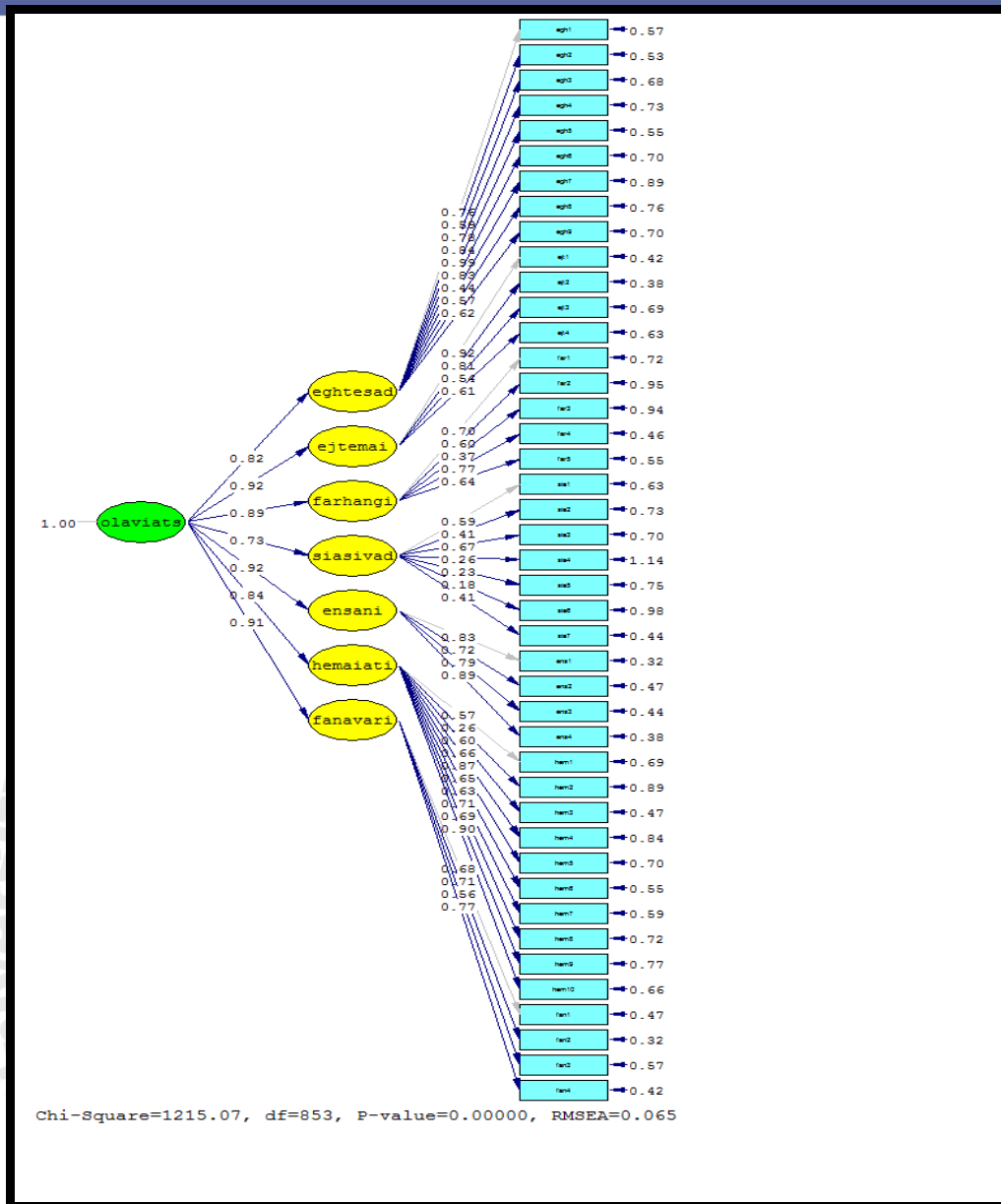
جدول شماره (۲) شاخص‌های نیکویی برازش (برازندگی) مدل ساختاری تأثیرگذاری مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران

نام شاخص‌ها	نتایج به‌دست‌آمده	برازش قابل قبول و مطلوب (درصد)
شاخص نیکویی برازش	۰,۹۵	(مساوی یا بیشتر از ۰,۹) $GFI \geq 0.9$
شاخص نیکویی برازش اصلاح‌شده	۰,۹۵	(مساوی یا بیشتر از ۰,۸) $AGFI \geq 0.8$
شاخص برازش هنجار نشده	۱,۱۰	(مساوی یا بیشتر از ۰,۹) $NNFI \geq 0.9$
شاخص برازش هنجار شده	۱,۰۰	(مساوی یا بیشتر از ۰,۹) $NFI \geq 0.9$
شاخص برازش تطبیقی	۱,۰۰	(مساوی یا بیشتر از ۰,۹) $CFI \geq 0.9$
شاخص برازش افزایش	۱,۰۰	(مساوی یا بیشتر از ۰,۹) $IFI \geq 0.9$
شاخص برازش تعدیل‌یافته هنجار شده	۰,۹۴	(مساوی یا بیشتر از ۰,۶) $PNFI \geq 0.6$
شاخص ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	۰,۰۶۵	(مساوی یا کمتر از ۰,۸) $RMSEA \leq 0.8$

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵

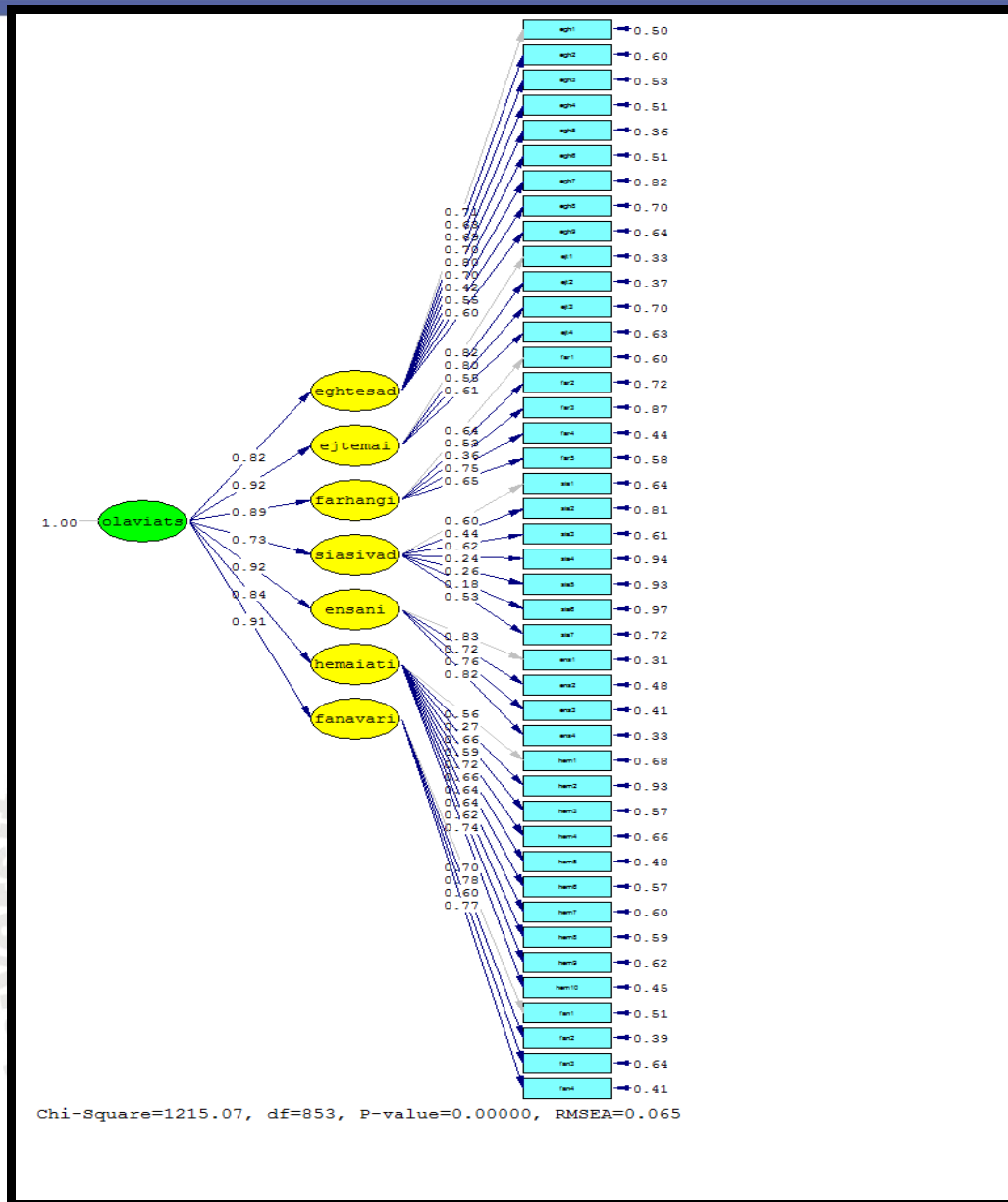
مطابق با شکل شماره (۲)، حروف اختصاری (egh1-egh9) زیر مولفه‌های اقتصادی، (ejt1-ejt4) زیر مولفه‌های اجتماعی، (far1-far5) زیر مولفه‌های فرهنگی، (sia1-sia7) زیر مولفه‌های سیاسی، (ens1-ens4) زیر مولفه‌های انسانی، (hem1-hem10) زیر مولفه‌های حمایتی و (fan1-fan4) زیر مولفه‌های فناوری را نشان می‌دهد.

بر اساس برآورد ضرایب استاندارد شده مدل ساختاری تحقیق، سطح معناداری (۰,۰۰۶۵ α هزارم درصد) به‌دست‌آمده که مولفه‌های اجتماعی با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۹۲ صدم درصد) و همچنین مولفه‌های انسانی در دنباله آن با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۹۲ صدم درصد) مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در بخش اقتصاد مقاومتی هستند که در تحقق هر چه بهتر برنامه‌های آمایش سرزمین ایران باید به‌عنوان مولفه‌های اصلی و غیر جایگزین مدنظر باشند، بدین معنا که باید به این دو مقوله در حوزه اقتصاد مقاومتی تأکید و توجه بیشتری نمود تا برنامه‌ریزی مطلوب، تمرکززدایی مطلوب و تعادل هر چه بیشتر و بهتر در برنامه‌های آمایش سرزمین ایران را داشته باشیم، یعنی جهت تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران در حوزه اقتصاد مقاومتی تکیه و تأکید هر چه بیشتر باید بر این دو مقوله باشد، چه به‌صورت مطالعات کلی، کلان و محتوایی و چه به‌صورت مطالعات جزئی، خرد و بخشی. عامل‌های تأثیرگذار بعدی مولفه‌های فناوری با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۹۱ صدم درصد)، مولفه‌های فرهنگی با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۸۹ صدم درصد)، مولفه‌های حمایتی با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۸۴ صدم درصد)، مولفه‌های اقتصادی با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۸۲ صدم درصد)، مولفه‌های سیاسی و دولتی با ضریب مستقیم و مثبت (۰,۷۳ صدم درصد) در مراحل بعدی به لحاظ تأثیرگذاری قرار دارند که در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران به ترتیب برحسب رتبه و اهمیت در رتبه‌های بعدی جهت مطالعه قرار خواهند گرفت. نکته‌ای که نباید از آن غافل شد و آن را فراموش کرد این است که برخلاف تصور و ذهنیت رایج مولفه‌های اقتصادی به جهت اهمیت در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند که این موضوع به ذات خود و به نفس خود دلیل بر بی‌اهمیتی این حوزه نیست، بلکه مولفه‌های اجتماعی و انسانی به‌عنوان متغیرهای پیش‌نیاز و زمینه نسبت به خود مولفه‌های اقتصادی نقش پررنگ‌تری را ایفا می‌کنند.

شکل شماره (۲) خروجی نرم افزار لیزرل از تخمین غیراستاندارد در Estimates در تحلیل مسیر (تحلیل عامل تأییدی)

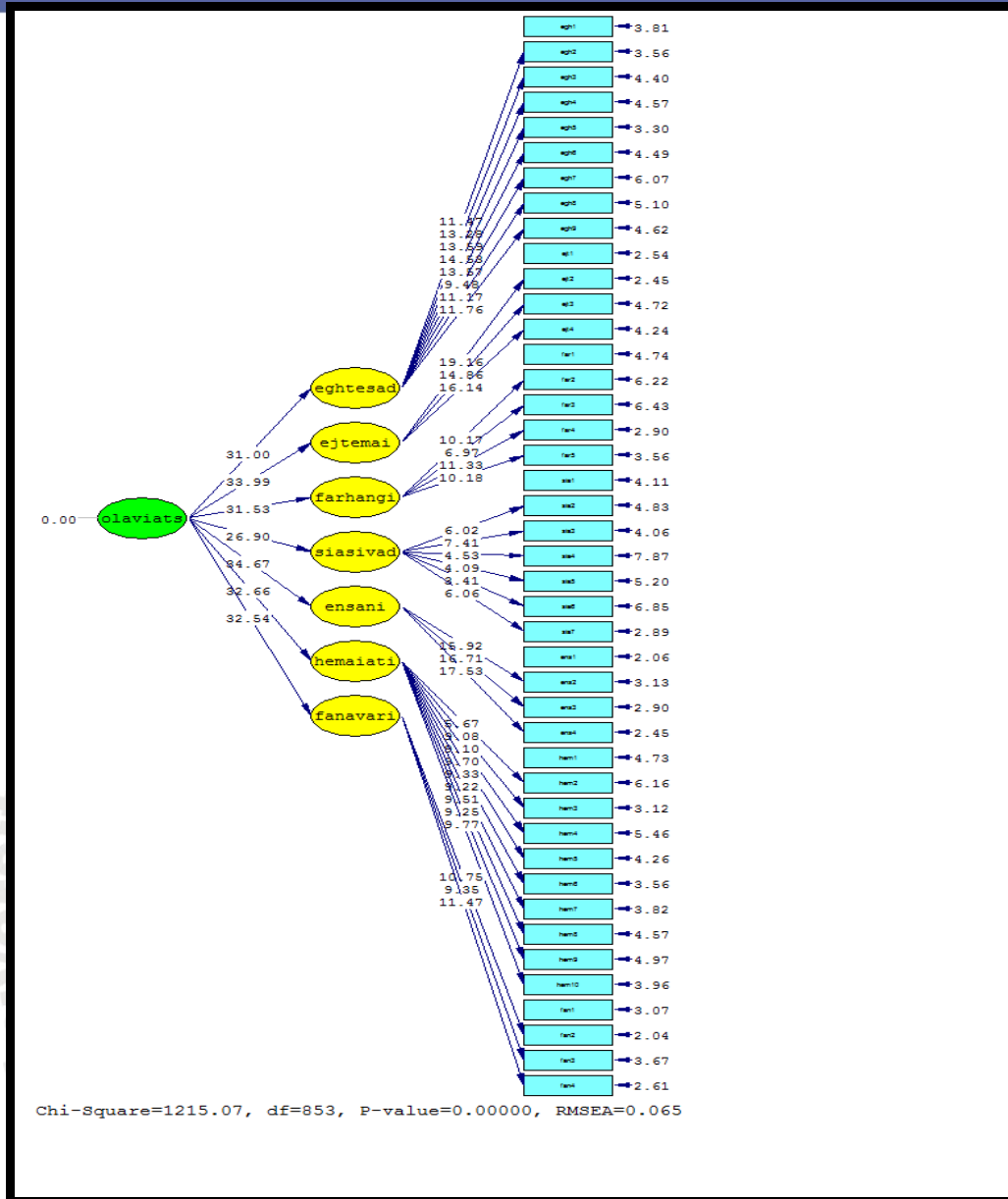
منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵

شکل شماره (۳) خروجی نرم افزار لیزرل از تخمین استاندارد در Standardized solution در تحلیل مسیر (تحلیل عامل تأییدی)

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵

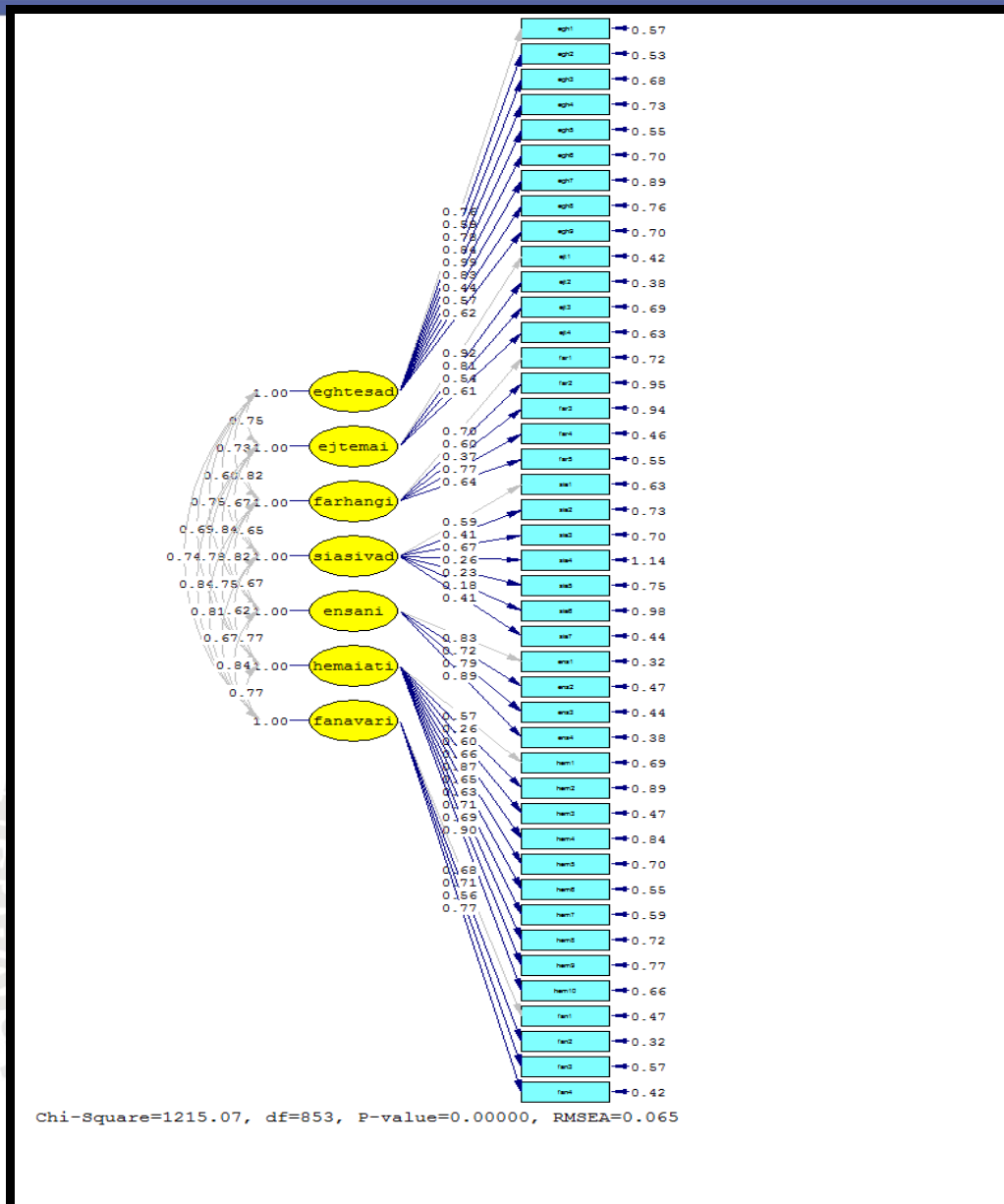
مطابق با شکل شماره (۴)، ملاحظه می‌شود که معنی‌داری هر یک از اعداد جلو مربع‌ها در سمت راست کمتر از (۱,۹۶) صدم درصد) نیست، این نشان از معنی‌داری کامل رابطه بین مولفه‌ها و زیر مولفه‌های آن و تأیید کننده نتایج ارتباط بین مولفه‌های اقتصاد مقاومتی با برنامه‌های آمایش سرزمین ایران است، چراکه معنی‌داری اعداد در (T-value) از (۱,۹۶) صدم درصد) بیشتر است و اگر مقدار عددی مطلق کمتر از (۱,۹۶) صدم درصد) باشد هر یک از اعداد جلو مربع‌ها در سمت راست به نشانه مشکل‌دار بودن رابطه به رنگ قرمز نشان داده می‌شدند.

شکل شماره (۴) خروجی نرم افزار لیزرل از اعداد معنی داری در روابط بین عوامل در T-value در تحلیل مسیر (تحلیل عامل تأییدی)

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵

مطابق با شکل شماره (۵)، ارتباط بین اجزاء و همچنین تأثیرگذاری مستقیم مولفه های اقتصاد مقاومتی بر روی یکدیگر قابل مشاهده و مقایسه است.

شکل شماره (۵) خروجی نرم افزار لیزرل از اعداد معنی داری در روابط بین عوامل در Y-model در تحلیل مسیر (تحلیل عامل تأییدی)

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵

جدول شماره (۳) نتایج مدل ساختاری اولویت سنجی مولفه های اقتصاد مقاومتی بر اساس رتبه، اثر سنجی یا میزان اثرات مستقیم و غیرمستقیم هر یک از زیر مولفه های اقتصاد مقاومتی در تحقق برنامه های آمایش سرزمین ایران

مولفه ها بر حسب رتبه	رتبه	زیر مولفه ها	اثرات مستقیم	اثرات غیرمستقیم
۱- اجتماعی (۰,۹۲)	۱	تحقق عدالت اجتماعی و برابری (تأمین اجتماعی)	۰,۹۲	۰,۷۵
	۲	توجه و حمایت از نقش کارآفرین و	۰,۸۱	۰,۷۳

اولین همایش بین المللی
برنامه ریزی اقتصادی، توسعه پایدار و متوازن منطقه‌ای
رویکردها و کاربردها (۱۳ و ۱۴ اردیبهشت ماه ۱۳۹۶)

		سرمایه گذار		
۰.۵۶	۰.۶۱	مردمی سازی اقتصاد	۳	
۰.۵۳	۰.۵۴	حداقل نمودن تنش‌های اجتماعی در جامعه	۴	
۰.۷۶	۰.۸۹	مدیریت صحیح منابع انسانی	۱	۲- انسانی (۰.۹۲)
۰.۷۵	۰.۸۳	ایجاد مزیت نسبی بر اساس سرمایه انسانی (ظرفیت سازی)	۲	
۰.۶۹	۰.۷۹	توسعه سرمایه انسانی در جهت اقتصاد دانش بنیان	۳	
۰.۶۶	۰.۷۲	بهره گیری مناسب از نیروهای متخصص و دانش گر (دانا)	۴	
۰.۷۰	۰.۷۷	استفاده از فناوری های نوین	۱	۳- فناوری (۰.۹۱)
۰.۷۰	۰.۷۱	توسعه و انتشار فناوری و حمایت از شرکت های دانش بنیان	۲	
۰.۶۳	۰.۶۸	بهره گیری از مدیریت دانش، مدیریت فناوری و الگوهای آینده نگری علم و فناوری	۳	
۰.۵۴	۰.۵۶	توسعه نوآوری از طریق تحقیقات بنیادی	۴	
۰.۶۶	۰.۷۷	مهار سوداگری و فساد (فساد اداری)	۱	۴- فرهنگی (۰.۸۹)
۰.۵۷	۷۰	آگاهی عمومی و فرهنگ سازی در جامعه نسبت به الگوی اقتصاد مقاومتی	۲	
۰.۵۶	۰.۶۴	خودباوری و خودتکایی	۳	
۰.۴۷	۰.۶۰	تقویت همبستگی ها یا پیوندهای درونی (قومی، مذهبی)	۴	
۰.۳۲	۰.۳۷	مدیریت مصرف و اصلاح الگوی مصرف	۵	
۰.۶۲	۰.۹۰	افزایش اشتغال	۱	۵- حمایتی (۰.۸۴)
۰.۶۰	۰.۸۷	کاهش وابستگی به صنعت نفت	۲	
۰.۵۵	۰.۷۱	حمایت از تولید ملی	۳	
۰.۵۵	۰.۶۹	توسعه گردشگری	۴	
۰.۵۳	۰.۶۶	گسترش دانشگاه های کارآفرین	۵	
۰.۵۳	۰.۶۵	افزایش میزان تحقیق و توسعه	۶	
۰.۵۲	۰.۶۳	توجه به سرمایه فکری ملی	۷	
۰.۴۹	۰.۶۰	برنامه ریزی راهبردی با تأکید بر اجرایی شدن آن (تأکید بر صادرات غیرنفتی)	۸	

۰,۴۷	۰,۵۷	۹	بهبود کالای از کشورهای موفق (الگوبرداری از بهترین‌ها بدون توجه به آثار نامطلوب آن‌ها)	
۰,۲۲	۰,۲۶	۱۰	اصلاح قوانین ضد تولید (قوانین اعمال شده در ترخیص کالا، ایجاد تولیدات جدید)	
۰,۶۵	۰,۹۹	۱	ایجاد اقتصاد تولیدی و نه اقتصاد مصرفی	۶- اقتصادی (۰,۸۲)
۰,۶۰	۰,۸۴	۲	پیاده‌سازی اقتصاد دانش‌بنیان (بر پایه دانش)	
۰,۵۷	۰,۸۳	۳	کاهش تفاوت درآمدهای طبقات اجتماعی	
۰,۵۷	۰,۷۸	۴	کاهش نوسانات نرخ ارز در جهت تسهیل اهداف اقتصادی	
۰,۵۶	۰,۷۶	۵	توجه و حمایت از سرمایه‌گذاری بخش خصوصی و اجرای اصل ۴۴ (واگذاری فعالیت‌های دولتی به بخش غیردولتی)	
۰,۵۵	۰,۶۲	۶	جهاد اقتصادی (تلاش مضاعف)	
۰,۴۹	۰,۵۹	۷	استفاده از راهبرد فنریت اقتصادی (انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری)	
۰,۴۵	۰,۵۷	۸	عدم تزلزل در برابر شوک‌های خارجی	
۰,۳۲	۰,۴۴	۹	تداوم رشد در شرایط فشارهای بیرونی	
۰,۴۵	۰,۶۷	۱	مصون‌سازی و واکسینه شدن نسبت به تحریم‌ها	۷- سیاسی و دولتی (۰,۷۳)
۰,۴۳	۰,۵۹	۲	جبهه‌گیری کشورهای مخالف الگوی اقتصاد مقاومتی و اعمال سریع و طولانی تحریم‌ها در قبال پیاده‌سازی این الگو در کشور	
۰,۳۸	۰,۴۱	۳	تغییر شرکای تجاری ایران در حوزه اقتصاد متناسب با وضعیت موجود در کشور	
۰,۳۲	۰,۴۱	۴	امنیت و ثبات	
۰,۱۸	۰,۲۶	۵	تأثیر مکاتب سیاسی در استقلال اقتصادی کشور	
۰,۱۷	۰,۲۳	۶	الگوهای مناسب حکمرانی	
۰,۱۳	۰,۱۸	۷	منع مبادله آزاد سرمایه	

منبع: محاسبات نگارندگان، ۱۳۹۵

نتایج حاصل از بررسی‌ها و مطالعات مدل ساختاری نشان می‌دهد که زیر مولفه تحقق عدالت اجتماعی و برابری (تأمین اجتماعی) با میزان اثر مستقیم (۰,۹۲ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۷۵ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه‌های اجتماعی)، زیر مولفه مدیریت صحیح منابع انسانی با میزان اثر مستقیم (۰,۸۹ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۷۶ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه‌های انسانی)، زیر مولفه استفاده از فناوری‌های نوین با میزان اثر

مستقیم (۰,۷۷ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۷۰ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه های فناوری)، زیر مولفه مهار سوداگری و فساد (فساد اداری) با میزان اثر مستقیم (۰,۷۷ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۶۶ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه های فرهنگی)، زیر مولفه افزایش اشتغال با میزان اثر مستقیم (۰,۹۰ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۶۲ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه های حمایتی)، زیر مولفه ایجاد اقتصاد تولیدی و نه اقتصاد مصرفی با میزان اثر مستقیم (۰,۹۹ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۶۵ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه های اقتصادی) و زیر مولفه مصون سازی و واکسینه شدن نسبت به تحریم‌ها با میزان اثر مستقیم (۰,۶۷ صدم درصد) و اثر غیرمستقیم (۰,۴۵ صدم درصد) به‌عنوان (تأثیرگذارترین زیر مولفه در مولفه های سیاسی و دولتی)، تأثیرگذارترین زیر مولفه هایی هستند که در قالب متغیرهای کلیدی و اصلی در تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران نقش ایفا می‌کنند.

نتیجه‌گیری و راهبردهای پیشنهاد

آشفستگی‌های فضایی در حوزه اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یکی از حوزه‌های زیرمجموعه آمایش سرزمین شرایطی را به وجود آورده تا برنامه‌ریزی و نظارت درست و دقیقی در این حوزه به کار گرفته شود تا پشت پرده‌های این حوزه به‌وضوح نمایان شود تا در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای کشور که همسو با تعادل و توازن و پایداری محیط است با آسودگی خیال و با کسب اطمینان از نتیجه مثبت آن گام برداشته شود و اگر این دیدگاه‌ها و مطالعات در تصمیمات مسئولان و سیاست‌گذاری متولیان حوزه آمایش و جوه مختلف آن نادیده گرفته شود و به فراموشی سپرده شود حوزه اقتصاد مقاومتی و زیرمجموعه‌های آن می‌تواند بر برنامه‌های آمایش سرزمین کشور ضربه مهلکی وارد کند و روند کنونی آن را با اختلال جدی مواجه نماید. از این رو ایجاد زیرساخت‌های لازم در حوزه اقتصاد مقاومتی در هر یک از استان‌ها برای توانمندسازی آن‌ها در راستای تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی در سطح بالاتر و نهایی یعنی کشوری به‌منظور تسهیل فرآیندهای اجرایی این حوزه در جهت نیل به تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران می‌توان با اجرای یک سیستم مشابه و یکپارچه برای این جریان (اقتصاد مقاومتی) می‌توان در کوتاه‌مدت به نتایج مطلوبی دست‌یافت و در بلندمدت ضمن رفع نقایص این سیستم مشابه و یکپارچه می‌توان بر کارایی آن افزود و به پیشرفت قابل‌توجهی در حوزه اقتصاد مقاومتی دست‌یابیم تا برنامه‌های آمایش سرزمین در کشور عزیزمان ایران به بهترین شکل ممکن پیاده شود محیطی پایدارتر نسبت به قبل داشته باشیم.

یکی از راه‌های تحقق اقتصاد مقاومتی استفاده از طرح آمایش سرزمین است، چراکه همه اولویت‌ها را به‌اندازه کافی موردتوجه قرار می‌دهد. اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یکی از الزامات برنامه‌های توسعه‌ای کشور و به‌عنوان کلید پافشاری بر مواضع و مبانی نظام و حل مشکلات کشور، راه‌حل علاج نهایی برای مشکلات حوزه آمایش سرزمین است. در این راستا، از راهبردهای پیشنهادی برنامه‌های اقتصاد مقاومتی جهت دستیابی و تحقق برنامه‌های آمایش سرزمین ایران و رفع نابرابری‌ها و عدم تعادل‌ها و ناپایداری‌های منطقه‌ای می‌توان به این موارد اشاره کرد:

- ۱- تدوین و تنظیم یک سند چشم‌انداز برای بیان درست آرمان‌ها به‌گونه‌ای که برای همه مردم گویا و قابل‌فهم باشد و به‌اندازه‌ای انگیزاننده باشد که همه مردم بتوانند سختی‌های آن را درک کنند تا عدالت محوری به بهترین شکل ممکن پیاده شود
- ۲- ایجاد نظام تشکیلاتی مستقل و قدرتمند با مردمی کردن اقتصاد و سیاست‌های پولی و ارزی و تبدیل تهدیدها و فرصت‌ها در روند تأمین کالاها به‌محض اعمال تحریم در برخی از کالاها
- ۳- کاهش وابستگی به درآمد نفت به‌عنوان چالش اساسی در روند رشد اقتصادی کشور از طریق برقراری نظام عادلانه در همه زمینه‌ها جهت کاهش آسیب‌پذیری‌های اقتصادی
- ۴- تبیین دستاوردهای اقتصاد مقاومتی در مقابل فشارهای وارده همچون خودکفایی در تکنولوژی‌ها و فناوری‌های برتر و استقلال در سیاست خارجی
- ۵- رعایت انضباط مالی و پولی در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جهت ثبات بازار سرمایه باهدف کاهش نرخ تورم و ارز و تلاطم‌های آن

- ۶- فعال‌سازی سیستم‌های حمایتی پولی و مالی و بیمه‌ای بخش تولید برای تحرک در اقتصاد داخلی و نیز حمایت از صادرات کالاهای نفتی
- ۷- شکل‌دهی به عزم ملی در حوزه فناوری و صنعت و تجارت برای ایجاد خودکفایی کامل با حداقل خوداتکایی در تولید و تأمین این اقلام
- ۸- تلاش برای بهبود فضای کسب‌وکار و کاهش آمار بیکاری و خشکاندن ریشه‌های فقر و آسیب‌های اجتماعی ناشی از بیکاری جامعه
- ۹- برگرداندن فضای آرامش به بازار اقتصادی کشور از طریق گشایش‌های تجاری و مالی برقرارشده بعد پسا برجام
- ۱۰- افزایش سرمایه در گردش و فراهم کردن تسهیلات لازم برای واحدهای تولیدی

منابع و مأخذ

- سیف، اله مراد (۱۳۹۱). الگوی پیشنهادی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (مبتنی بر دیدگاه مقام معظم رهبری). *فصلنامه آفاق امنیت*، سال ۵، شماره ۱۶، صص ۲۲-۵، دانشگاه امام حسین تهران.
- خلیلی، حسام‌الدین (۱۳۹۱). مقاومت اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه علمی ترویجی کارآگاه*، دوره ۲، سال ۵، شماره ۲۰، صص ۴۳-۲۴، دانشگاه تهران.
- ممبینی، یعقوب (۱۳۹۱). مولفه‌ها و شاخص‌های اقتصاد مقاومتی. مجموعه مقالات همایش ملی بررسی و تبیین اقتصاد مقاومتی، صص ۴۲-۳۰، دانشگاه گیلان.
- میر معزی، سید حسین (۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی و ملزومات آن (با تأکید بر دیدگاه مقام معظم رهبری). *فصلنامه علمی پژوهشی اقتصاد اسلامی*، سال ۱۲، شماره ۴۷، صص ۷۶-۴۹، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی تهران.
- سیف، اله مراد (۱۳۹۲). مقدمه‌ای بر نقشه راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج*، سال ۱۶، شماره ۶۱، صص ۱۱۵-۸۹، دانشگاه امام حسین تهران.
- آجیلی، هادی (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی. *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*، سال ۹، شماره ۲۴، صص ۱۰۵-۸۷، دانشگاه علامه طباطبایی تهران.
- تراب زاده جهرمی، محمدصادق و سجادی، سید علیرضا و سمیعی نسب، مصطفی (۱۳۹۲). بررسی ابعاد و مولفه‌های اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران در اندیشه حضرت آیت‌الله خامنه‌ای. *فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات انقلاب اسلامی*، سال ۱۰، شماره ۳۲، صص ۴۶-۳۱، دانشگاه تهران.
- سیف‌لو، سجاد (۱۳۹۳). اقتصاد مقاومتی راهبرد دفاع غیرعامل اقتصادی. *مجله سیاست دفاعی*، سال ۲۲، شماره ۸۷، صص ۸۸-۵۳، دانشگاه امام صادق تهران.
- اسدی، علی (۱۳۹۳). نظام اقتصاد اسلامی الگویی کامل برای اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی کلان*، سال ۲، شماره ۵، صص ۳۹-۲۵، دانشگاه امام حسین تهران.
- سمیعی نسب، مصطفی (۱۳۹۳). دیپلماسی اقتصادی راهبرد مقابله با تحریم‌های اقتصادی در منظومه اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه آفاق امنیت*، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۱۴۷-۱۱۵، دانشگاه امام صادق تهران.
- سیف، اله مراد و کمالی، روزبه (۱۳۹۳). الگوی کارایی تخصیصی و انطباقی در اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران (بر اساس سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری). *فصلنامه آفاق امنیت*، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۳۸-۵، دانشگاه امام حسین تهران.
- شعبانی، احمد و نخلی، سید رضا (۱۳۹۳). مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج و در بیان مقام معظم رهبری. *فصلنامه آفاق امنیت*، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۸۸-۵۵، دانشگاه امام صادق تهران.
- فشاری، مجید و پور غفار، جواد (۱۳۹۳). بررسی و تبیین الگوی اقتصاد مقاومتی در اقتصاد ایران. *مجله اقتصادی*، سال ۱۴، شماره ۵، پیاپی ۶، صص ۴۰-۲۹، دانشگاه تهران.

- نصیری زاده، حمیدرضا و افتخاری، مریم (۱۳۹۳). مولفه های کلیدی اقتصاد مقاومتی در بیانات مقام معظم رهبری. دومین همایش ملی فرهنگ سازی اصلاح رفتارهای اقتصادی در ایران امروز (ضرورت ها و مولفه ها از دیدگاه مقام معظم رهبری)، حوزه معاونت پژوهشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد ابرکوه، صص ۱۰-۱، دانشگاه یزد.
- سعد محمدی، مجید و سیدی، سید رضا (۱۳۹۳). تبیین شاخص ها و مولفه های سبک زندگی متناسب با اقتصاد مقاومتی در کشور. همایش بین المللی مدیریت، موسسه سفیران فرهنگی مبین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد رودهن، صص ۱۹۳-۱۸۴، دانشگاه تهران.
- تازی، فتح الله و سید شکری، خشایار و کاویانی، زهرا (۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی و مولفه های آن. انتشارات دفتر مطالعات اقتصادی (گروه بازرگانی)، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، تهران.
- قاسمی، علی (۱۳۹۱). اقتصاد مقاومتی در برابر تحریم های اقتصادی. هفته نامه صبح صادق، شماره ۵۱، ص ۸، مورخ ۱۳۹۱/۰۵/۱۶، تهران.
- افشار، اسدالله (۱۳۹۱). از جهاد اقتصادی تا اقتصاد مقاومتی. کد خبر: ۲۸۴۶۸۶، مورخ ۰۸/۲۳، نمایه شده در سایت www.tabnak.ir.
- بیانات مقام معظم رهبری (۱۳۹۱/۰۵/۱۶، ۱۳۹۱/۰۶/۰۲، ۱۳۹۲/۰۱/۰۱).
- صالحی، اسماعیل و پور اصغر سنگاچین، فرزاد (۱۳۸۸). تحلیلی بر موانع فراروی آمایش سرزمین در ایران. فصلنامه راهبرد، سال ۵۲، شماره ۱۸، صص ۱۸۱-۱۴۹، دانشکده محیط زیست دانشگاه تهران.
- سلطانی، ناصر (۱۳۹۲). ارزیابی موانع فراروی طرح های آمایش سرزمین در ایران با رویکرد تلفیقی. نشریه برنامه ریزی و آمایش فضا، دوره ۱۷، شماره ۳، صص ۸۴-۶۳، دانشگاه تربیت مدرس تهران.
- توفیق، فیروز (۱۳۷۱). طرح ریزی کالبدی در ایران و محورهای اصلی آن. مجموعه مقالات طرح ریزی کالبدی، مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- پاپلی یزدی، محمدحسین (۱۳۸۴). عدالت اجتماعی و توسعه، کاربرد فلسفه در ایدئولوژی و آمایش سرزمین. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۷۴.
- توفیق، فیروز (۱۳۸۴). آمایش سرزمین- تجربه جهانی و انطباق آن با وضع ایران. مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری ایران.
- پولاد دژ، محمد (۱۳۸۸). آمایش سرزمین حفظ و جلوگیری از تخریب محیط زیست. انتشارات فرهیختگان، دانشگاه تهران.
- مخدوم، مجید (۱۳۷۴). شالوده آمایش سرزمین. انتشارات دانشگاه تهران.
- سالنامه آماری کل کشور، ۱۳۹۰.
- ویکی پدیا، ۱۳۹۵.

- <https://fa.wikipedia.org/wiki/>.